

مجموعه مقالات

اولین همایش ملی پژوهش‌های اخلاق و رهنما

جلد سوم
اخلاق رسانه‌ای

فهرست مطالب

ارکان همایش ۷

سخن نخست ۹

بخش دوم: اخلاق رسانه‌ای ۱۵

موضوعات کلی ۱۷

اخلاق حرفه‌ای رسانه‌ها در جمهوری اسلامی ایران؛ مفاهیم... / حسن خجسته و ظهیراحمدی ۱۹

نقد و بررسی عینیت‌گرایی در رسانه با تأکید بر مکتب اخلاقی اسلام / محمدحسین ظریفیان یگانه ۶۵

تدوین معیارهای اخلاق حرفه‌ای... / محمدعلی هرمزی‌زاده، محمدحسین ساعی و محمدصادق باطنی ۹۷

شناخت مؤلفه‌های اخلاقی اخلاق حرفه‌ای رسانه... / سیدابوذر خوش‌بیان و محمود بهشتی ۱۲۳

اخلاق رسانه (ماهیت، رویکردها، چالش‌ها) / سیدرضی قادری، دکتر حسین توسلی ۱۵۱

بررسی، تبیین و آسیب‌شناسی اخلاق رسانه ۱۷۳

بررسی تعامل روابط عمومی و اخلاق در رسانه‌های اجتماعی / محمدرضا گیلانی و صادق محمدپور ۱۷۵

واکاوی شاخصه‌های اخلاق رسانه‌ای و رسانه‌های اخلاقی / مرتضی چشم‌نور و معصومه نصیری ۲۰۷

شاخص‌های اخلاقی حوزه سیاست‌گذاری رسانه ۲۳۵

سیاست‌گذاری رسانه اخلاقی موفق / محمدحسین جستانی ۲۳۷

شاخصه‌های اخلاقی مناظرات سیاسی رسانه‌ای در پرتو مناظرات... / حسن مجیدی ۲۶۳

میزان انطباق شاخص‌های اخلاقی حوزه سیاست‌گذاری رسانه... / رؤیا پورحاجی و فهیمه پورحاجی ۲۸۷

شاخصه‌های هنجاری و مطلوب اخلاق رسانه... / سیدمه‌دی سلطانی رنایی ۳۰۹

شاخص‌های اخلاقی مدیریت رسانه ۳۲۷

اخلاق اطلاعات در اسلام با رویکرد مدیریت رسانه / سعید موحیدی‌سیرت و اکرم محمدنصرت ۳۲۹

شناسایی عوامل مؤثر بر ناکارآمدسازی فناوری مهندسی... / فرزانه حسام و حسن گراهانی‌نیک ۳۵۷

کارگزار و مدیریت در رسانه تراز انقلاب اسلامی... / کمال اکبری و رضا واعظی ۳۷۷

قرآن و شاخص‌های اخلاقی مدیریت رسانه / عیسی عیسی‌زاده ۴۰۷

شاخص‌های اخلاقی رفتار سازمانی رسانه ۴۲۳

طراحی الگوی ارزیابی اخلاق در سازمان‌های رسانه‌ای / سیدمحمدحسین هاشمیان ۴۲۵

نگاهی به شاخص‌ترین آموزه‌های اخلاقی در کارآمدی رسانه‌ها... / علی‌احمد پناهی ۴۵۷

مبانی ترویج اخلاق سازمانی در سینمای ایران / لعیا خدادادی و علی ظاهری ۴۸۵

۵۰۹. شاخص‌های اخلاقی پژوهشگری رسانه

۵۱۱. شاخصه‌های اخلاقی پژوهشگری رسانه... / حافظ نجفی
۵۲۹. شاخصه‌های اخلاقی پژوهشگری رسانه / عبدالله جلالی و غلامرضا یوسفزاده

۵۵۱. شاخص‌های اخلاقی حرفه خبر

۵۵۳. شناسایی وظایف و الزامات اخلاقی... / سیدمهدی شریفی، سیاوش صلواتیان و حجت سلیم
۵۸۳. اصول هنجاری تدوین و نشر خبر تلویزیونی؛ تأملی در باب مدیریت... / سیدرضا نقیب‌السادات
۶۱۱. شاخصه‌های اخلاق حرفه خبری / محمد فولادی
۶۳۵. مطالعه تطبیقی اخلاق‌مداری در خبرگزاری ایرنا... / سامان خداپایری و عباس اسدی
۶۵۹. نسبت مؤلفه‌های اخلاق رسانه‌ای با خبرگزاری حرفه‌ای... / احمد زرنegar و مرتضی مطهری
۶۸۹. اخلاق حرفه‌ای در رسانه‌های خبری تراز انقلاب اسلامی / پیام امیری

۷۱۱. شاخص‌های اخلاقی حرفه بازیگری

۷۱۳. اخلاق اجرا در برنامه‌های غیرهنرستانی رسانه ملی... / سمیه سیوانی زاد و محمدحسین کشکولی

۷۴۳. شاخص‌های اخلاقی حرفه اجرا و گویندگی

۷۴۵. قوانین گفتاری رسانه ملی و مستندات قرآنی... / محمدسعید فیاض و مسعود جعفری بقروبی

۷۶۷. شاخص‌های اخلاقی حرفه نویسندگی

۷۶۹. پیش‌درآمدی بر بایسته‌های اخلاقی نویسندگی در ادبیات و تلویزیون / مریم سقلاطونی
۷۹۹. بررسی توانایی‌های درام رسانه‌ای در آموزش... / احمد لنگرودی و محمدمهدی فیاض‌کیا

۸۲۱. شاخص‌های اخلاقی حرفه کارگردانی

۸۲۳. کارگردان تلویزیونی و حقوق بصری سوژه و مخاطب / سعید آتشین

۸۵۱. شاخص‌های اخلاقی حرفه کارگردانی

۸۵۳. بایستگی‌های اخلاقی حرفه تهیه‌کنندگی / نصرالله یقینی
۸۸۵. مبانی اخلاقی برنامه‌سازی انتقادی در رسانه ملی / احمد اولیایی

• ارکان همایش •

• رئیس شورای سیاست‌گذاری همایش: دکتر حسین رضی

• دبیر همایش: دکتر محمد حسین ظریفیان یگانه

• اعضای شورای سیاست‌گذاری همایش (به ترتیب حروف الفبا):

دکتر محسن اسماعیلی - دکتر رضا پورحسین - دکتر حسن خجسته - دکتر عبدالکریم خیامی
دکتر محمد علی رضایی - حجت الاسلام سلمان رضوانی - دکتر سید مجتبی رضوی طوسی
حجت الاسلام دکتر محمد جواد زارعان - حجت الاسلام دکتر محمد حسن زمانی
حجت الاسلام دکتر احمد حسین شریفی - دکتر محمد حسین ظریفیان یگانه
دکتر حسن عابدینی - دکتر غلامرضا گودرزی - دکتر محمد هادی همایون

• رئیس کمیته علمی: دکتر محمد هادی همایون

• دبیر کمیته علمی: دکتر عبدالکریم خیامی

• اعضای کمیته علمی (به ترتیب حروف الفبا):

دکتر ظهیر احمدی - دکتر سید حسن اسلامی - دکتر علی اصغر اسلامی - دکتر کمال اکبری
دکتر سید مجید امامی - دکتر وحید آگاه - دکتر ناصر باهنر - دکتر علی رضا پویا
حجت الاسلام دکتر عبدالله جلالی - دکتر مریم جلالی - حجت الاسلام دکتر سید علی حسینی
دکتر سید بشیر حسینی - حجت الاسلام دکتر کریم خان محمدی
حجت الاسلام دکتر سید احمد رهنمایی - دکتر منصوره زارعان - دکتر حسین ساری
دکتر محمد حسین ساعی - دکتر احمد سفلائی - دکتر محسن شاکری
دکتر سید حسین شرف الدین - دکتر سید مهدی شریفی - دکتر ابراهیم شفیعی سروستانی
دکتر مجید شیخ انصاری - دکتر عبدالله صلواتی - دکتر علی طلوعی - دکتر محمد علی غماری
حجت الاسلام دکتر محمد فولادی - دکتر علی اصغر کیا - دکتر لیدا کاووسی
دکتر غلامرضا گودرزی - حجت الاسلام دکتر محمود مدنی - دکتر سید مرتضی موسویان

• مسئول دبیرخانه همایش: حجت الاسلام سلمان رضوانی

• مسئول کمیته اجرایی: محمد اعتضاد السلطنه

• مسئول کمیته هماهنگی: علی فریادرس

• مسئول کمیته انتشارات: علی حائری مجد

• مسئول کمیته تولید: حجت الاسلام محمد طوسی

• مسئول کمیته تشریفات و حراست: افشین هاشمینی

• مسئول کمیته ارتباطات و اطلاع رسانی: محسن جانجانی

• دیگر اعضای ستاد برگزاری همایش:

حامد حجتی - محمد حسین کشکولی - حجت الاسلام صادق لیراوی - محمد خلجی

حسین قربان تقی - محمد علی غلامی - زینب صفا کوشکی - هادی آقامحمدی

حسین عباسی - دکتر احسان آذکمند - علی امانی - ایرج حجازی - دکتر محمد سلیمی

سعید اربابی فتاح - روح الله یوسف وند

سخن نخست

دغدغه فهم نسبت میان دین و رسانه‌های نوظهور، نخست در مغرب‌زمین، به تکاپوی فکری پرفرازونشیبی انجامید. پس از آن، تجربه تأسیس و مدیریت شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی مروج آموزه‌های مسیحیت و تدوین نظری در ساحت «دین و رسانه» نیز به آن افزوده شد و به تدریج، ذهن اندیشه‌ورزان مسلمان را نیز به خود معطوف ساخت. این دغدغه با پیروزی انقلاب اسلامی و مدیریت دین‌داران بر شئون مختلف علمی و رسانه‌ای، فزونی یافت تا آنجا که به تأسیس نهادهایی باهدف تحقق آرمان رسانه دینی در دهه هفتاد منجر شد. ایجاد حلقه اتصال میان رسانه ملی و حوزه‌های علمیه، اهتمام به تدوین پژوهش‌های بنیادی با تکیه بر اندیشه ناب اسلامی و تأمین نیازهای رسانه ملی، به‌ویژه حوزه پیام با بهره‌مندی از پژوهش‌های کاربردی، ریاست وقت سازمان صداوسیما را بر آن داشت تا با الهام از فرامین رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله العالی)، در اقدامی راهبردی در سال ۱۳۷۳ «مرکز پژوهش‌های اسلامی صداوسیما» را تأسیس کند.

اینک به لطف و مدد الهی، این مجموعه، به‌مثابه یگانه مرکز راهبردی مطالعات دین و رسانه، با کوله‌باری از تجربه در ساحت تولید و توسعه دانش نظری و تقدیم بیش از ۹۰۰ عنوان کتاب حاصل از پژوهش‌های فاخر بنیادی و پژوهش‌های کارساز کاربردی، ۱۲۵۰ شماره نشریه، تولیدات ارزشمند الگویی رادیویی و تلویزیونی، ایجاد بانک اطلاعات کارشناسان رسانه‌ای در قلمرو علوم اسلامی و علوم انسانی، راه‌اندازی گنجینه فرزندان مشتمل بر ۲۵ هزار دقیقه فیلم و هزاران سند و تصویر از مفاخر حوزوی، تأسیس و توسعه کتابخانه تخصصی دین و رسانه، تربیت کارشناسان رسانه‌ای، مشاوران و ناظران تولید و فیلم‌نامه‌نویسان دینی باهدف غنی‌تر ساختن تولیدات رسانه ملی، توانسته است خدمات ارزشمندی را تقدیم و آثار ماندگاری را در رسانه ملی خلق کند.

با ارتقای آگاهی‌های عمومی در دنیای امروز، دغدغه‌های اخلاقی، نه فقط دل‌نگرانی برای مصلحان اجتماعی و اقشار فرهیخته را موجب شده، که بخش قابل توجهی از شهروندان با هر سطح و جایگاهی را نسبت به رعایت مرزهای اخلاقی حساس کرده است. این حساسیت، با رشد روزافزون رسانه‌ها هر روز جدی‌تر می‌شود؛ چه اینکه رسانه‌ها، خود یکی از عوامل جدی گسترش بداخلاق‌ها در جوامع شده و پاسداشت اخلاق در رسانه مأموریتی اساسی است و انتظار رفتارهای اخلاقی از رسانه‌ها، انتظاری بجا و شایسته. هرچه این حجم از هجوم به فضایل انسانی و مکارم معنوی بیشتر شده، دغدغه‌ها نیز افزایش یافته و هر قدر باورهای اخلاقی و تعهد حرفه‌ای کارگزاران رسانه عمیق‌تر و جدی‌تر بوده، رفتار آن رسانه نیز اخلاقی‌تر است.

در ایران عصر پهلوی، زیر پا گذاشتن مرزهای اخلاق و فضیلت در رسانه، سیاست رسمی رسانه‌ای حاکمیت بود. با پیروزی انقلاب اسلامی اما، کارگزاران رسانه‌ای در بخش‌های مختلف با باوری برخلاف مشی گذشتگان، تلاشی سترگ برای اخلاق‌مداری رسانه کرده‌اند.

هرچند این تلاش‌ها توفیقات چشمگیری به همراه داشته است، اما فقدان فهم مشترک از مفاهیم اساسی اخلاق در رسانه، عدم انسجام علمی و عملی در سیاست‌گذاری اخلاقی رسانه‌ها، ضعف در هم‌افزایی رسانه‌ها در اجرای راهبردهای اخلاقی و همچنین فقر دانش نظری و ادبیات علمی بومی در قلمرو اخلاق و رسانه شرایطی را رقم زده که حتی دغدغه‌مندان نیز کمتر می‌توانند با یکدیگر به تفاهم برسند و گفت‌وگوهای سازنده آغاز شود. از سوی دیگر، فعالان عرصه رسانه نیز که در میدان عمل و اقدام، روزانه با مصادیق متعدد نزاحمات اخلاقی مواجهه دارند، از جامعه علمی نسخه شفابخشی مطالبه نمی‌کنند تا به علاج بداخلاق‌ها در رسانه یاری رسانند.

از آنجاکه اداره کل پژوهش‌های اسلامی رسانه، نهادی برخاسته از فزاینده‌ترین و پرمخاطب‌ترین رسانه کشور است، نمی‌تواند به دغدغه‌های علمی محض بپردازد و باید ساحت اقدام خود را ناظر به مسائل اخلاقی صنوف مختلف رسانه‌ای ترسیم کند.

اولین همایش علمی پژوهشی اخلاق و رسانه، که حائز رتبه ISC از پایگاه استنادی جهان اسلام بود، در آذرماه سال ۱۳۹۷ به همت اداره کل پژوهش های اسلامی صداوسیما و با همکاری پنجاه نهاد عالی حوزوی، دانشگاهی و رسانه ای برای پاسخ به همین نیاز جامعه علمی و جامعه رسانه ای برگزار شد. از این رو، شورای سیاست گذاری همایش که از شخصیت های صاحب نظر حوزوی، دانشگاهی و رسانه ای شکل یافت، در دو قلمرو «رسانه اخلاقی» و «اخلاق رسانه ای» ۳۰ حوزه را صورت بندی کرد تا پاسخ به دغدغه های بنیادی و کاربردی این دو قلمرو را تأمین کند.

فراخوان همایش با استقبال غیرقابل انتظار، از سوی جامعه علمی و رسانه ای کشور روبرو شد و پس از دریافت و بررسی ۳۵۲ چکیده مقاله، شاهد دریافت ۱۵۵ مقاله از سوی اساتید و پژوهشگران بودیم. طی فرایند داوری به سیاق داوری مقالات علمی پژوهشی، ۹۸ مقاله، نمره لازم را کسب کردند که پس از انجام اصلاحات زیر نظر داوران به دست انتشار سپرده و در این مجموعه سه جلدی به جامعه علمی کشور تقدیم می شود. همچنین در روز همایش، مؤلفان ۸ مقاله برگزیده مورد تجلیل قرار گرفتند و ۴۰ مقاله برتر در دو نوبت صبح و بعد از ظهر در هشت کمیسیون تخصصی ارائه و نقد شدند.

از جمله برنامه های این همایش، انتشار ۷ اثر ارزشمند و رونمایی از آنها در افتتاحیه همایش بود. تألیف کتاب «اخلاق حرفه ای و کاربردی رسانه ها در جمهوری اسلامی ایران؛ مفاهیم و مصادیق»، ترجمه ۲ کتاب «اخلاق رسانه در دنیای واقعی؛ درون صنایع پخش و سرگرمی» و «فهم اخلاق رسانه» از زبان انگلیسی و ترجمه کتاب «خدا را در گوگل جست و جو کن!» از زبان آلمانی، تألیف «راهنمای مطالعاتی اخلاق و رسانه به دو زبان فارسی و انگلیسی»، «چکیده مقالات همایش» و دو ویژه نامه مشتمل بر ۱۵۲ گفت و گو و گفتار، مورد استقبال شرکت کنندگان در همایش و صاحب نظران و علاقمندان این ساحت واقع شده است.

گسترش گفتمان اخلاق و رسانه از اهداف اساسی برگزاری این همایش بود. برگزاری ۱۷ نشست علمی تخصصی در اداره کل پژوهش های اسلامی رسانه و

دیگر مراکز همکار با دبیرخانه همایش توانست به ایجاد و تعمیق دغدغه‌های اخلاق‌مدارانه در رسانه کمک شایانی کند. در میان نشست‌های یادشده، چهار نشست تخصصی با فعالان و پیشکسوتان عرصه رسانه در حرفه‌های «گویندگی»، «طراحی صحنه و گرافیک»، «تهیه‌کنندگی» و «گرم»، دریچه جدیدی به قلمرو اخلاق حرفه‌ای گشود. به اذعان چهره‌های برجسته در این نشست‌ها، این اولین گفت‌وگوی صمیمانه جامعه علمی با ایشان در موضوع مسائل اخلاقی آن حرفه‌ها بود. این نشست‌ها همچنان در دستور کار دبیرخانه است و استمرار دارد.

افتتاحیه همایش با سخنان ارزنده جناب آقای دکتر علی‌عسکری، رئیس انجمن رسانه ملی و تصریح ایشان بر تعهد و پاسخگویی رسانه ملی نسبت به اخلاق و فضیلت و بیانات عالمانه حضرت آیت‌الله دکتر اعرافی، مدیر ارجمند حوزه‌های علمی کشور و تأکید معظم‌له بر یکی از مهم‌ترین مسائل قلمرو اخلاق و رسانه یعنی ضرورت گنجینه‌ای از تراجمات اخلاقی همراه بود که راهبردهای اساسی و راهکارهای راهکارپیش پای مخاطبان گذاشت و نویدبخش عزم راسخ دو نهاد «دین» و «رسانه» در نظام جمهوری اسلامی ایران با هدف اعتلای گفتمان اخلاق و رسانه شد. در اختتامیه همایش نیز جناب آقای دکتر رضی، رئیس محترم شورای سیاست‌گذاری همایش و معاون پژوهش، برنامه‌ریزی و نظارت سازمان صداوسیما با اشاره به توفیقات این همایش، آن را نمونه ممتازی از همکاری سه نهاد حوزه، دانشگاه و رسانه دانست و بر دائمی بودن دبیرخانه همایش تأکید کرد.

از برکات این رویداد علمی، امضای تفاهم‌نامه میان سازمان صداوسیما و مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه کشور بود. پیش‌نویس این تفاهم‌نامه که به سال‌ها قبل برمی‌گشت، از سال ۱۳۹۶ در دستور کار اداره کل پژوهش‌های اسلامی رسانه قرار گرفت. تلاش و تعامل دو جانبه به ثمر نشست و در حاشیه افتتاحیه همایش این سند مهم در عرصه دین و رسانه به امضای دو مقام عالی حوزه و رسانه ملی رسید. کارگروه مشترک دو نهاد در طول یکسال اخیر، پیشبرد مفاد تفاهم‌نامه را دستور کار قرار داده و اداره کل پژوهش‌های اسلامی رسانه، نقش تعیین‌کننده‌ای در این کارگروه برعهده دارد.

اکنون و با گذشت کمتر از یکسال از برگزاری اولین همایش علمی پژوهشی اخلاق و رسانه، با افتخار می‌توان گفت که به لطف الهی، اداره کل پژوهش‌های اسلامی صداوسیما در قلمرو «اخلاق و رسانه» مرجعیت علمی پیدا کرده است و امید است همچنان بتواند با تلاش و ابتکار عالمانه و هوشمندانه، این نقش مبارک را به درستی ایفا نموده و استمرار ببخشد.

در پایان با تقدیم جلد سوم از مجموعه مقالات اولین همایش علمی پژوهشی اخلاق و رسانه، بر خود لازم می‌دانم سعی سترگ همه دست‌اندرکاران این رویداد مبارک از جمله همکاران ارجمندم در اداره کل پژوهش‌های اسلامی رسانه به‌ویژه در دبیرخانه همایش، اهتمام ارزشمند رییس دانشمند، دبیر فرهیخته و اعضای گران‌مایه کمیته علمی و داوران محترم مقالات و همدلی و همراهی سایر همکاران حوزوی، دانشگامی و رسانه‌ای را سپاس گویم.

امیدوارم این مقالات به‌عنوان گام نخست در ساحت اخلاق و رسانه، قدم بلندی در آسیب‌شناسی، تولید دانش نظری و تبیین مبانی علمی و عملی رسانه اخلاقی و اخلاق رسانه‌ای به‌شمار آید و بنیان پژوهش‌های بنیادی و کاربردی فاخرتر و اثربخش‌تری را بنا نهد.

وَاللهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ

محمدحسین خاریفیان

دبیراولین همایش علمی پژوهشی اخلاق و رسانه
و مدیرکل پژوهش‌های اسلامی سازمان صداوسیما